

PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)

Studijní opora pro studenty oboru Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Mgr. Klára Gyüre, Ph.D.

Pedagogická
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

PŘÍDAVNÁJMÉNA (ADJEKTIVA)

Studijní opora pro studenty oboru Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Mgr. Klára Gyüre, Ph.D.

odborný asistent

Katedra českého jazyka a literatury

Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
2023

PŘÍDAVNÁ JMÉNA – obecná charakteristika

- **VLASTNOSTI osob, zvířat, věcí, vlastností, stavů a dějů**
 - vyjadřují **vlastnosti podstatných jmen** nebo **zpřesňují** či **vymezují** jejich význam (*př. věrný přítel, nejnadanější žáci, chlupaté kotě*)
- jsou **ohebná** - tzn. skloňují se (určujeme **pád, číslo, rod**) + **vzory**
- ptáme se na ně **JAKÝ? KTERÝ? ČÍ?**
- ve větě mají **primární** funkci **přívlastku shodného** (*krásný den, zajímaví lidé*), jejich **sekundární** funkce je **jmenná část přísudku jmenného se sponou** (*Petr je vysoký.*), **podmět** (*Modrá je hezká barva.*), **předmět** (*Sytý hladovému nevěří.*) nebo **doplňek** (*Petr odešel zoufalý.*).

A) SÉMANTICKÉ VLASTNOSTI

ZÁKLADNÍ DĚLENÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

- **NEODVOZENÁ** - neodvozená z jiných slovních druhů, vyjadřují vlastnosti v užším smyslu (př. *malý, slepý, starý*), často **jakostní**
- **ODVOZENÁ** - často **relační**, odvozená z:
 - **podstatných jmen** (př. *síla - silný, pýcha - pyšný*)
 - **sloves** (př. *malovat - malovaný, hrát - hravý*)
 - **přídavných jmen** (př. *překrásný, prastarý, velikánský*)
 - **příslovců** (př. *včera - včerejší, dole - dolní*)
- **PŘIVLASTŇOVACÍ (posesivní)** - vyjadřují **vztah** k jedné určité **osobě** (př. *tátova dílna, babiččina bábovka*), vztah ke zvířatům vyjadřují zřídka (př. *pejskův pelíšek*), otázka **čí?**
- **CIZÍHO PŮVODU** (př. *demokratický, populární*)
- **SLOŽENÁ**
 - **ze dvou slovních základů** (př. *krátkozraký, černovlasý*)
 - **z předložky** (př. *bezcenný, nadmořský*)

DALŠÍ DĚLENÍ: PŘÍDAVNÁ JMÉNA **JAKOSTNÍ** A **RELAČNÍ**

- **A) PŘÍDAVNÁ JMÉNA **JAKOSTNÍ** (kvalifikační)**
 - vyjadřují **jen vlastnosti** (př. *hluchý, mladý, dobrý*) - tzn. pojmenovávají **pouze vlastnosti podstatného jména, aniž by se k nim vztahovala**
 - většinou **NEODVOZENÉ** od jiných slov
 - zpravidla se **stupňují**
- pozn. některá **relační** adjektiva se na základě přenesení významu přiřazují k **jakostním** (př. *zlatý (ve smyslu ze zlata) X zlatý člověk, kamenný X kamenné srdce*)

DALŠÍ DĚLENÍ: PŘÍDAVNÁ JMÉNA **JAKOSTNÍ A RELAČNÍ**

- **B) PŘÍDAVNÁ JMÉNA **RELAČNÍ** (vztahová)**

- vyjadřují **vlastnosti**, které se **vztahují k nějaké skutečnosti** (př. *železný* = *vyrobený ze železa*)
- vyjadřují vztah k:
 - **1. mytologickým nebo pohádkovým bytostem:** př. *dračí, boží, andělský*
 - **2. druhu zvířat, rostlin nebo plodů:** př. *liščí, zaječí, květinový*
 - **3. materiálu:** př. *zlatý, kamenný, papírový, marcipánový*
 - **4. místu:** př. *vesnický, horský, školní*
 - **5. jevu, který výrazně charakterizuje nositele:** př. *pihovatý, ušatý, plešatý*
 - **6. prostorovým a časovým okolnostem:** př. *dnešní, horní, dolní*
 - **7. ději, který označuje sloveso:** př. *osolený, rozhodující, pracovitý*
- většinou jsou **ODVOZENÁ** od **podstatných jmen** (př. *zlato, vesnice*), **sloves** (př. *pracovat*) a **příslovcí** (př. *dnes, dole*)
- zpravidla se **nestupňují**

B) MORFOLOGICKÉ VLASTNOSTI

MLUVNICKÉ KATEGORIE PŘÍDAVNÝCH JMEN

- určují se podle **podstatných jmen** - shodují se s nimi v **pádě, čísle a rodě** - tzv. **kongruence**
- z toho plyne, že u přídavných jmen určuje **PÁD, ČÍSLO A ROD**
 - př. *milí kluci* - 1. p., č. mn. r. m. živ
- pozn. u přídavných jmen určujeme také druh a vzor, ale to nejsou mluvnické kategorie

DRUHY A VZORY PŘÍDAVNÝCH JMEN

- DRUH **MĚKKÝ** - vzor **JARNÍ**
 - pro všechny rody měkká koncovka (př. zimní bunda, zimní kabát, zimní sídlo)
- DRUH **TVRDÝ** - vzor **MLADÝ/MLÁD**
 - rod **mužský** - koncovka **-ý**, rod **ženský** - koncovka **-á**, rod **střední** - koncovka **-é** (př. hezký muž, hezká žena, hezké dítě)
- DRUH **PŘIVLASTŇOVACÍ** - vzor **OTCŮV/MATČIN**
 - přivlastňujeme vlastním nebo obecným jménům **osob**, řidčeji zvířata
 - přípona **-ův/-ov** od **podstatných jmen mužského rodu** (př. *poslanec* – *poslancův* mandát)
 - přípona **-in** od **podstatných jmen ženského rodu** (př. *žena* – *ženina* kabelka)
 - podstatným jménům **středního rodu** přivlastňovat **nelze**
- pozn. skloňují se podle nich adjektivní vzory podstatných jmen (hajný, zlatý, bytná atd.)

SKLOŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

- **1) SLOŽENÉ**

- dvojího typu: **TVRDÉ** (vzor **MLADÝ**), **MĚKKÉ** (vzor **JARNÍ**)

- **2) JMENNÉ**

- z češtiny **ustupuje** (př. šťasten, zdráv, vinen, laskav)
- podle vzoru **PÁN, ŽENA, MĚSTO**, nejčastěji v **nominativu**
- často součástí **frazémů** (př. Byl pln štěstí.), patří sem i adjektivum **rád** (př. Jsem ráda, že přišel.)
- **stejný význam** jako **složené** (ale není pravidlem - př. hodný člověk X hoden úcty, prostý život X prost viny) nebo význam, jehož **platnost je nějak časově omezena** (př. Maminka byla s vařením hotova. X Maminka je se vším rychle hotová.)
- většinou u **živých bytostí** (př. Bratr je již stár. x Ten strom je již starý.)

- **3) SMÍŠENÉ**

- u **přivlastňovacích** přídavných jmen (vzor **OTCŮV/MATČIN**)

- **NESKLONNÁ:** př. khaki, lila, blond, prima, fajn

- pozn. **adjektivum vs. přídavné jméno**
trpné - adjektivum označuje **stav** (př. Na rektorátu byla projednaná odvolání.), přídavné **děj** (př. Na rektorátu byla projednána odvolání.)

- **URČÍME DRUH PŘÍDAVNÉHO JMÉNA.** Pokud se ptáme „*Jaký, Který?*“ – druh **tvrdý** či **měkký**. Pokud se ptáme se „*Čí?*“ – druh **přivlastňovací**

2. **DRUH TVRDÝ/MĚKKÝ:** Přídavné jméno si řekneme v **1. p., č. j. ve všech rodech** (mužský, ženský, střední).

3. Jestliže se **koncovka liší**, jedná se o **tvrdé** přídavné jméno, a proto bude mít vzor **MLADÝ**.

- př. *Jirka je zvědavý student.* – 1. p. č. j. r. m., ž., stř. – ten zvědavý (student), ta zvědavá (studentka), to zvědavé (dítě) = vzor **MLADÝ**

4. Jestliže se **koncovka neliší** (je stejná), jedná se o **měkké** přídavné jméno, a proto bude mít vzor **JARNÍ**.

- př. *Viděli jsme cizího člověka.* – 1. p. č. j. r. m., ž., stř. – ten cizí (člověk), ta cizí (žena), to cizí (dítě) = vzor **JARNÍ**

2. **DRUH PŘÍVLASTŇOVACÍ:** Zjistíme **rod přídavného jména**, kterému přivlastňujeme.

- př. *Klářina bunda* – Klára (rod **ženský**)
- př. *bratrův mobil* – bratr (rod **mužský**)

3. Rod **ženský** má vzor **MATČIN**, rod **mužský** má vzor **OTCŮV**

- př. *Klářina bunda* – vzor **MATČIN**
- př. *bratrův mobil* – vzor **OTCŮV**

PRAVOPIŠ -OVY a -OVI u PŘIVLASTŇOVACÍCH PŘÍDAVNÝCH JMEN

1. Pokud se při určování můžeme zeptat **otázkou „Čí?“**, jedná se o **přivlastňovací přídavné jméno**. Pokud tuto otázku položit nelze, jedná se o jiný slovní druh či jiný druh přídavného jména (tvrdý, měkký)

- př. Dej **bratrovi** jídlo. – Nelze se zeptat otázkou „Čí?“ – **podstatné jméno** (3.p.)
- př. Přijdou i **bratrovi** kamarádi – „Čí kamarádi?“ – **přídavné jméno přivlastňovací**
- př. Namaloval **hezký** obraz – Nelze se zeptat otázkou „Čí?“ – **přídavné jméno** (druh tvrdý)

2. Zjistíme, zda je **přivlastňovaná věc v množném čísle rodu mužského životného**. Pokud **NE**, bude mít přídavné jméno příponu **-ovy**. Pokud **ANO** pokračujeme ke **kroku 3**.

- př. bratr**ovy** ponožky – ponožka (**ženský** rod) – přípona -ovy (VZOR OTCŮV, protože bratr je rod mužský)
- př. bratr**ova** kola – kolo (**střední** rod) – přípona -ova
- př. bratr**ovy** koláče – koláč (**mužský neživotný** rod) – přípona -ovy
- př. bratr**ův** soused – soused (mužský životný rod, **jednotné číslo**)
- př. bratr**ovi** sousedi – soused (**mužský životný** rod, **množné číslo**) – **krok 3**.

3. Zjistíme, zda je přivlastňovaná věc v **1. nebo 5. pádu**. Pokud **ANO**, přípona bude **-ovi**. Pokud **NE**, přípona bude **-ovy**.

- př. bratrovi sousedi – sousedi (**1. pád**) – přípona **-ovi**
- př. bratrovy kamarády – kamarády (**4. pád**) – přípona **-ovy**

JEDNODUŠEJI: Je přivlastňovaná věc v **1. nebo 5. pádě čísla množného rodu mužského životného**?

ANO: přípona **-ovi**

NE: přípona **-ovy**

C) SYNTAKTICKÉ VLASTNOSTI

PRIMÁRNÍ A SEKUNDÁRNÍ FUNKCE

PRIMÁRNÍ FUNKCE

- **PŘÍVLASTEK**
SHODNÝ (př. modrá barva)

SEKUNDÁRNÍ FUNKCE

- **PODMĚT** (př. Modrá je hezká barva.)
- **PŘEDMĚT** (př. Sytý hladovému nevěří.)
- **DOPLNĚK** (př. Petr odešel zoufalý.)
- **JMENNÁ ČÁST
PŘÍSUDKU
JMENNÉHO SE
SPONOU** (př. Jsem sytá.)

1. Vyhledejte v textu přídavná jména, podtrhněte je a určete jejich pád, číslo, rod, druh a vzor.

Vlk a koza

Mazaný vlk se díval na kozu, jak si na skále uštipuje ze šťavnatých trsů trávy. Pomyslel si, že by z ní byla dobrá večeře. Kradl se blíž, ale zdaleka neměl tak šikovní nohy jako jeho vyhlédnutá oběť. Nemohl ani pomyslet na to, že by vylezl na strmý útes a kozu přepadl. Hledal tedy jiný způsob, jak kozu přesvědčit, aby přišla za ním dolů.

Vlídým hlasem ji prosil, aby slezla dolů, že i tam je čerstvá a zelená travička. Koza se ale nenechala oklamat. Podívala se na číhajícího vlka, potřásla rohatou hlavou a odpověděla mu: „Ty se čerta staráš o to, jaká je tráva, kterou jím. Ty mě chceš sežrat!“

Poučení: Ne každý, kdo ti lichotí, je tvým upřímným přítelem.

(Podle Ezopa)

Vlk a koza

Mazaný vlk se díval na kozu, jak si na skále uštipuje ze **šťavnatých** trsů trávy. Pomyslel si, že by z ní byla **dobrá** večeře. Kradl se blíž, ale zdaleka neměl tak **šikovné** nohy jako jeho **vyhlédnutá** oběť. Nemohl ani pomyslet na to, že by vylezl na **strmý** útes a kozu přepadl. Hledal tedy **jiný** způsob, jak kozu přesvědčit, aby přišla za ním dolů.

Vlídnym hlasem ji prosil, aby slezla dolů, že i tam je **čerstvá** a **zelená** travička. Koza se ale nenechala oklamat. Podívala se na **číhajícího** vlka, potřásla **rohatou** hlavou a odpověděla mu: „Ty se čerta staráš o to, jaká je tráva, kterou jím. Ty mě chceš sežrat!“

Poučení: Ne každý, kdo ti lichotí, je tvým **upřímným** přítelem.

mazaný – 1. p. č. j. r. m. ž. tvrdý, mladý

šťavnatých -2. p. č. mn. r. m. n. tvrdý, mladý

dobrá – 1. p. č. j. r. ž. tvrdý, mladý

šikovné – 4. p. č. mn. r. ž. tvrdý, mladý

vyhlédnutá – 1. p. č. j. r. ž. tvrdý, mladý

strmý – 4. p. č. j. r. m. n. tvrdý, mladý

jiný – 4. p. č. j. r. m. n. tvrdý, mladý

vlídnym – 7. p. č. j. r. m. n. tvrdý, mladý

čerstvá, zelená – 1. p. č. j. r. ž. tvrdý, mladý

číhajícího – 4. p. č. j. r. m. ž. měkký, jarní

rohatou – 7. p. č. j. r. ž. tvrdý, mladý

upřímným – 7. p. č. j. r. m. ž. tvrdý, mladý

2. Utvořte tvary uvedených přídavných jmen podle zadanych mluvnických kategorií.

kamarádův (4. p. mn. č. r. ž.)

zimní (2. p. mn. č. r. ž.)

Evin (1. p. mn. č. r. m. živ.)

Klářin (1. p. mn. č. r. m. neživ.)

horský (4. p. j. č. r. m. neživ.)

babiččin (4. p. mn. č. r. stř.)

sestřin (3. p. mn. č. r. ž.)

bratrův (6. p. j. č. r. stř.)

drahý (5. p. mn. č. r. m. živ.)

krásný (7. p. mn. č. r. ž.)

jarní (6. p. mn. č. r. ž.)

nahý (1. p. mn. č. r. m. živ.)

fialový (6. p. mn. č. r. stř.)

kamarádův (4. p. mn. č. r. ž.) **KAMARÁDOVY**

zimní (2. p. mn. č. r. ž.) **ZIMNÍCH**

Evin (1. p. mn. č. r. m. živ.) **EVINI**

Klářin (1. p. mn. č. r. m. neživ.) **KLÁŘINY**

horský (4. p. j. č. r. m. neživ.) **HORSKÝ**

babiččin (4. p. mn. č. r. stř.) **BABIČČINA**

sestřin (3. p. mn. č. r. ž.) **SESTŘINÝM**

bratrův (6. p. j. č. r. stř.) **BRATROVĚ/BRATROVU**

drahý (5. p. mn. č. r. m. živ.) **DRAZÍ**

krásný (7. p. mn. č. r. ž.) **KRÁSNÝMI**

jarní (6. p. mn. č. r. ž.) **JARNÍCH**

nahý (1. p. mn. č. r. m. živ.) **NAZÍ**

fialový (6. p. mn. č. r. stř.) **FIALOVÝCH**

PROBLEMATIKA STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

1. STUPEŇ (pozitiv) - vyjadřuje **základní** vlastnost (př. *sladký, nový*)

2. STUPEŇ (komparativ) - vyjadřuje **vyšší míru** vlastnosti (př. *sladší, novější*)

- u **srovnávání** - pomocí spojky **než**
- **čím - tím** (př. *Čím je starší, tím je hloupější.*)
- ve **frazeologismech** (př. *Je to nad slunce jasnější.*)
- **absolutní komparativ** - druhá vlastnost se nevyjadřuje (př. *Napsal kratší dopis.*)

3. STUPEŇ (superlativ) - vyjadřuje **nejvyšší míru** vlastnosti (př. *nejsladší, nejnovější*)

- **absolutní superlativ** (př. *Nejvyšší hora světa.*)
- **zjemňující význam** (př. *Není nejmladší. Není to nejradostnější.*)

STUPŇOVÁNÍ NEPRAVIDELNÉ A OPISNÉ

NEPRAVIDELNÉ STUPŇOVÁNÍ:

- *dobrý - lepší - nejlepší*
- *špatný - horší - nejhorší*
- *dlouhý - delší - nejdelší*
- *malý - menší - nejmenší*
- *velký - větší - největší*

OPISNÉ STUPŇOVÁNÍ:

- pomocí **příslovců více, silněji, nejvíce, nejsilněji**
- *žádoucí - více žádoucí - nejvíce žádoucí*
- *krátkozraký - silněji krátkozraký - nejsilněji krátkozraký*
- *efektivní - více efektivní - nejvíce efektivní*

NELZE STUPŇOVAT: *př. absolutní, stoprocentní*

3. Utvořte druhý a třetí stupeň následujících přídavných jmen.

úzký

lehký

suchý

lidský

jemný

dlouhý

střídmý

skromný

úzký – **UŽŠÍ, NEJUŽŠÍ**
lehký – **LEHČÍ, NEJLEHČÍ**
suchý – **SUŠŠÍ, NEJSUŠŠÍ**
lidský – **LIDŠTĚJŠÍ, NEJLIDŠTĚJŠÍ**
jemný – **JEMNĚJŠÍ, NEJJEMNĚJŠÍ**
dlouhý – **DELŠÍ, NEJDELŠÍ**
střídmý – **STŘÍDMĚJŠÍ, NEJSTŘÍDMĚJŠÍ**
skromný – **SKROMNĚJŠÍ, NEJSKROMNĚJŠÍ**

Procvičování online

<https://www.umimecesky.cz/cviceni-pridavna-jmena>

https://www.grammar.in/cs/test.php?g_idt=6176fd9cf17d0

https://www.grammar.in/cs/test.php?g_idt=6176fdb5bb4e

- **SÉMANTICKÉ VLASTNOSTI PŘÍDAVNÝCH JMEN**
 - obecná **definice**
 - klasifikace: přídavná jména **odvozená, neodvozená, přivlastňovací, cizího původu, složená** + příklady (popřípadě **jakostní a relační** + příklady)
- **MORFOLOGICKÉ VLASTNOSTI PŘÍDAVNÝCH JMEN**
 - **pád, číslo, rod** + podle čeho se určuje
 - **druhy a vzory** přídavných jmen + algoritmus určování na příkladu
 - **skloňování** přídavných jmen: **složené, jmenné a smíšené** + příklady
 - příklady **nesklonných** přídavných jmen
- **SYNTAKTICKÉ VLASTNOSTI PŘÍDAVNÝCH JMEN**
 - primární funkce + příklad, sekundární funkce + příklad
- **STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN**
 - vyjmenovat jednotlivé stupně + příklady
 - **nepravidelné** stupňování, **opisné** stupňování + příklady
 - která přídavná jména **nelze stupňovat** (příklad)

Zdroje

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2812-7.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. Odry: Vade Mecum Bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.

KOLÁŘOVÁ, Ivana. *Český jazyk: [pro studující učitelství 1. stupně základní školy]*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3358-6.

ŠTÍCHA, František a kol. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 974 s. ISBN 978-80-200-2205-9.

Pedagogická
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Podpořeno z projektu Vzdělávání na UP 22+ edUP NPO_UPOL_MSMT-16589/2022.